

OLLI MATIKAINEN

Inhottava
kulkutauti
vai löysiä
puheita?

Yksilö,
yhteisö ja
sodomiaoikeudenkäynnit
1600-luvun
Suomessa

“Jos minul olis sitä äly ollut nijn olisin minä ottanut hänäldä märckin, waan minä hämmestyin sixen, etten tiedänyt rueda mitän: sijnä hänen julma työ miöskin rohkiast loppui, nijn ättä minä en tiedänytt sinä hemmänyxes eikä sinnä eikä tännä.”

12-vuotias Johanna Matintytär oli todistamassa näkemästään “julgasta työstä” Kivennavan käräjillä vuonna 1693. Hämmentyneet todistajat ajatteli alunperin pitää näkemänsä omana tietonaan, mutta uskoutui kuitenkin vanhemmalle sisarelleen. Tieto levisi, eikä tytön asema avaintodistajana ollut helppo. Lautamies Juho Karvainen nousi ylös ja jätti lautakunnan. Hänen arviolta 15-vuotiasta poikaansa syytettiin sekaantumisesta talon lehmään.¹

Eläimiinsekaantujia vastaan suunnatut oikeudenkäynnit ovat hämmen-
täneet myös myöhäisempiä tutkijoita, ja niistä on hieman aikaisemmin
lakipisteensä saavuttaneiden “noitavainojen” tapaan liikkeellä harhaanjohta-
via mielikuvia.² 1600–1700-luvulla sodomia oli Ruotsin valtakunnassa
yllättävän merkittäväksi koettu yhteiskunnallinen ongelma. Asiaa väitöskir-
jassaan tutkinut Jonas Liliequist on arvioinut, että Ruotsin valtakunnan
läntisellä puoliskolla teloitettiin aikavälillä 1635–1778 600–700 ihmistä
tästä rikoksesta, mikä ylittää selvästi otaksumat noituus- ja taikusoikeu-

-
1. Kivennavan käräjät 21–23.8. ja 15–18.11. 1693. Renovoidut tuomiokirjat VA jj 28, 123–138, 214–217. Kansallisarkisto, Helsinki. Juttua ei saatu näillä käräjillä päätökseen, ja vuosien 1694 ja 1695 tuomiokirjat ovat hävinneet.
 2. Suomen kielessä ei ole vastinetta ruotsin *tidelag*-käsitteelle, joka viittaa eläimeen sekaantumiseen. Tässä käytettävä Raamatun Sodomasta ja Gomorrasta johdettu *sodomia* on yleiskäsite, joka sisältää myös homoseksuaaliset suhteet. Tarkemmin käsitteistä ks. Liliequist 1992, s. 20–22; Laaksonen & Timonen 1997.

denkäyntien perusteella kuolemaan tuomittujen määrästä.³ Syytösten huippukaudella 1700-luvun puolivälissä prosessit lisääntyivät ilmeisesti myös Suomessa, vaikka täällä tapauksia oli suhteessa muuhun rikollisuuteen ja väkilukuun vähemmän kuin Pohjanlahden länsipuolella.⁴

Ennen 1700-lukua sodomia oli Suomessa tuomittuna rikoksena varsin harvinainen, mutta aihe oli kaikesta päätellen hyvin tunnettu, pinnan alla oleva tabu. Esimerkiksi Joroisten käräjillä lautamiehet todistivat kysyttäessä vuonna 1653, ettei moisesta teosta oltu kuultu pian sataan vuoteen. Kadepuheiksi leimattavia huhuja oli kylläkin ollut liikkeellä.⁵ Jo Hämeen vanhimmasta keskiaikaisesta tuomiokirjasta löytyy kaksi vapauttavaa tuomiota vuosilta 1507 ja 1510,⁶ ja vielä varhaisempaa yksittäistietona voidaan mainita "suomalainen" Maunu Olavinpoika, joka tuomittiin Tukholmassa "tuleen" lehmään sekaantumisesta syytettynä vuonna 1477.⁷ Toista työtä varten tehtävä, pääasiassa Itä-Suomen 1600-luvun tuomiokirjojen haravointi tuotti parikymmentä kulkupuhetta tai syytöstä, joista suurin osa ei johtanut vakavampaan tutkintaan. Näissä tapauksissa annettiin kaksi kuolemantuomiota, ja kaksi epäiltyä määrättiin puhdistusvalalle. Porvoon

-
3. Liliequist 1992, s. 2. Liliequistin tutkimuksen materiaali käsittää kokonaisuutena yli 1500 oikeudenkäyntiä. Hänen mukaansa kansainvälisessä vertailussa Ruotsi sijoittuu tapauksen suhteellisessa määrässä Euroopan kärkeen, vaikka rikos onkin tunnettu kaikkialla.
 4. Träskman 1990, s. 259; Liliequist 1991; Koskelainen 1996, s. 135. 1600-luvulla tapauksia oli eniten tiukan kirkkokurin ja itsevaltiuden leimaamalla vuosisadan kahdella viimeisellä vuosikymmenellä, ja joissakin paikallishistorioissa (Lehtinen 1963, s. 187; Lappalainen 1971, s. 545) oikeudenkäytien syntyä luonnehditaan suoranaisesti "kulkutaudiksi."
 5. Joroinen 21.6. 1653, VA oo 2.
 6. BFH 1, s. 209, 238; ks myös Pirinen 1982, s. 521: vuonna 1551 Vesulahdella syytetty säilytti henkensä 18 myötävannojan avulla. Syytetty iskettiin kuitenkin rautoihin ja hänelle langetettiin 40 markan sakko: nähtävästi teko katsottiin ilmeiseksi, mutta tekijää ei oltu tavoitettu tuoreeltaan — tuomio seuraa Kristofferin maanlakia.
 7. Stb 1, s. 117. FM Marko Lamberg on ystävällisesti osoittanut tämän tapauksen.

kihlakunnan 1600-luvun tuomiokirjat läpikäynyt Seppo Aalto mainitsee tutkimusalueeltaan kolme tuomiota.⁸

Vuoteen 1734 käytössä olleen keskiaikaisen (1442) Kristofferin maanlain mukaan se, *ioka eläimen cansa haureutta teke eli luondo-cappa-leen cansa*, oli itse teosta tavoitettuna tuomittava yhdessä eläimen kanssa elävältä maahan haudattavaksi.⁹ Käytännössä näin ei ollut, vaan mahdollinen teloitus toteutettiin yleensä kaulankatkaisulla ja ruumiin polttamisella roviolla yhdessä eläimen kanssa. Käytäntö kirjattiinkin vuoden 1734 lakiin, ja pelotusvaikutuksen lisäksi tällaiset teloitusnäytelmät manifestoivat symbolisesti valtiovallan mahtia.¹⁰ Suomessa kuolemantuomio oli voimassa periaatteessa aina vuoteen 1889, mutta teloituksista vuoden 1766 jälkeen ei tiedetä. Eläimeensekaantuminen säilyi kriminalisoituna aina vuoteen 1971, jolloin eduskunta äänesti sen poistettavaksi rikoslaista homoseksualismin ohella: äänestystulos ei kuitenkaan ollut täysin yksimielinen. Tilastojen mukaan eläimeensekaantumisesta luettiin vielä vuosina 1957–1970 yli neljäsataa syytettä, joista neljä viidestä päättyi langettavaan tuomioon.¹¹

Oikeudenkäyntien syntyä täytyy lähestyä kokonaisvaltaisesti yksilön, yhteisön ja esivallan vuorovaikutussuhteiden kautta.¹² Etenkin kirkko korosti teon tuomittavuutta, ja paavi oli varoittanut Upsalan arkkipiispaa tästä paheesta jo varhaiskeskijajalla.¹³ Oikeudenkäyntien ja kuolemantuomioiden huippukausi osuukin 1600–1700-luvulle ankaran rikosoikeuden ja kirkkokurin aikaan. Toisaalta eläimeensekaantuminen on aina ollut

8. Aalto 1996, s. 58.

9. Krml, törkeiden asiain kaari 14. Lainsäädännön kehityksestä ks. tarkemmin Almqvist 1926; Träskman 1990.

10. Kuolemanrangaistuksista ja teloitusten merkityksestä ks. tarkemmin Liliequist 1992, s. 90–96; Wegert 1994, s. 98–113.

11. Träskman 1990, s. 260–262. Suurin osa syytetyistä oli luonnollisesti miehiä, mutta hyvin poikkeuksellisesti syytösten kohteena oli myös naisia.

12. Ks. myös Kustaa H.J. Vilkkunan artikkeli tässä teoksessa.

13. Almqvist 1926, s. 6–7.

vastenmieliseksi koettu rikos myös kansanomaisessa ajattelussa. Suhtautuminen näkyy hyvin tekoa tai kuviteltua sellaista todistamaan osuneiden reaktioissa, joissa kuvastuvat hämmennys ja kauhistus: *Etkös hevoisen kanssa koinaa! Mitäs nyt teet kirottu kelmi!, Herra Jeesus!, Mitäs nyt teet, pyövelin ruoka!, Poika, poika, mihinkä syntiin olet nyt ryhtynyt!*¹⁴ Sielutomaan luontokappaleeseen sekaantuminen koettiin Jumalan luomaa yhteiskuntajärjestyksestä vastaan sotivaksi rikokseksi, joka hämärsi vaarallisesti rajaa ihmisen ja eläimen välillä.¹⁵

Syytösten lisääntyminen edellytti tietynlaista ilmapiiriä. Aiheesta puhuttiin, ja esivallan uhkaukset lisäsivät vettä myllyyn. Asetelman epäillään vaikuttaneen jopa niin, että tekoja tehtiin myös todellisuudessa enemmän ankarista rangaistuksista huolimatta. Myös tunnontuskista kärsineiden ihmisten itsetunnustukset lisääntyivät.¹⁶ 1700-luvun puolivälissä alettiinkin jo vaatia oikeudenkäyntejä salaisiksi.¹⁷ Aikalaiset pohtivat myös ilmiön sosiaalisia taustoja. Aatelin valtiopäivämies ja hovioikeudenneuvos Lars Johan Ehrenmalm arveli muistiossaan vuosien 1740–1741 valtiopäivillä, ettei varsinkaan köyhillä ollut mahdollisuutta tyydyttää ”himojaan” luonnollisella tavalla, kun avioliiton solmimismahdollisuudet olivat taloudellisista syistä heikot ja avioliittoikä yleisesti korkea.¹⁸ Ylivoimainen osa syytetyistä olikin 15–24 vuotiaita nuorukaisia. Lasten ja nuorten suhde eläimiin oli argaarissa ympäristössä luonnostaan läheinen, ja kansanperinteessä pitkään

14. Esim. Rantasalmi VA oo 4, 26.11–2.12.1664; Kitee VA gg 2, 9–12.2.1683, 41v–42; Sääminki VA oo 6, 92–97, 13–14.7.1683; vastaavista reaktioista ks. Wegert 1994, s. 191–194; Laaksonen & Timonen 1997.

15. Ks. Liliequist 1992, s. 143–145.

16. Almquist 1926, s. 31–32; Liliequist 1992, s. 114–117.

17. Almquist 1926, s. 34–35; Träskman 1990, s. 259–260.

18. Liliequist 1992, s. 159. 1600-luvun väestörakenteesta ja avioliittokäyttäytymisestä, ks. Aalto 1996, s. 204–207.

säilyneitä kieltoja poikien lähettämistä paimeneen annettiin 1600-luvun lopulta lähtien.¹⁹

1600-luvulla oikeusjärjestelmä oli murroksessa, joka merkitsi siirtymistä kansanomaisista käräjistä kohti valtiollista, keskitetyn muotosidonnaista oikeudenkäyttöä. Vuonna 1695 lakkautettiin jo aiemmin merkitystään menettänyt valanvahvistajajärjestelmä, jolloin syytetyltä poistui yksi valti puolustautua syytettä vastaan. Totuutta selvitettiin ns. inkvisitorisen prosessin kautta, joka perustui tarkkoihin kuulusteluihin ja todistajiin. Liliequistin mukaan tämä kehitys saattoi vaikuttaa myös sodomiaoikeudenkäyntien luonteen muuttumiseen. 1600-luvulla oli vielä runsaasti kunnianloukkausta kulkupuhejuttuja, joissa epäilyn kohteeksi joutunut esiintyi itse oikeudessa syyttävänä osapuolena. Mahdollisuutta turvautua myötävannojiin jouduttiin käyttämään melko harvoin, mutta se oli tarvittaessa tehokas valttikortti. Tällaiset tapaukset vähenevät suhteessa ilmiantojen ja itsetunnustusten perusteella syntyneisiin oikeudenkäynteihin 1700-luvulla: mahdollisesti pelättiin, että huhusta syyttäminen johtaa aikaisempaa varmemmin piinaavaan oikeusprosessiin, eikä suoraa päätä huhujen levittäjän tai herjaajan nopeaan tuomitsemiseen.²⁰ Tämän artikkelin materiaali edustaa melko tasapuolisesti kulkupuhe- ja ilmiantojuttuja.

Kivennavalla Johanna Matintytär kertoi kiusallisen yksityiskohtaisesti, kuinka poika oli seisonut navetan rappusilla, nostonut lehmän hännän, työntänyt sukuelimensä ("membrum virile") sisään ja "*ruumiin liikkeellä täydentänyt tekonsa*." Tällaisesta todistuksesta oli seurauksena vaikeimmat oikeudenkäynnit, sillä todistaja kykeni kuvaamaan teon kokonaisuudessaan. Oleellista tuomion kannalta oli yhdyntän tapahtuminen. Taustalla välkkyi samalla ajatus, että tuloksena luonnonvastaisuudesta saattaisi olla kauhistuttava epäsikiö.²¹

19. Liliequist 1992, s. 158–161; Träskman 1990, s. 260. P.O. Träskmanin mukaan vuoden 1734 lain rakennuskaareissa oleva kielto on periaatteessa voimassa vielä nykyään.

20. Liliequist 1992, s. 24–29, 37–48; oikeuskäytäntöjen taustoista tarkemmin esim. Letto-Vanamo 1995; "oikeuden vallankumouksesta" uuden ajan alun Euroopassa, ks. Lenman & Parker 1980.

21. Liliequist 1992, s. 151–152; Träskman 1990, s. 253–255.

Osapuoliin kohdistui kuulusteluprosessissa kova painostus. Nuorta Johanna Matintytärtä uhkailtiin ankaralla rangaistuksella jollei hän puhuis totta, ja syytettyä painostettiin erikseen "erilaisilla syillä ja kehotuksilla." Käytännössä pelkän ilmiannon perusteella ei voinut tuomita, vaan tarvittiin tunnustus. Renki Yrjö Juhananpoika tunnusti Viipurissa vuonna 1634 joutuneensa pahan valtaan ja syntiin sen jälkeen, kun hänet luvattiin päästää linnan tornin riuduttavista oloista vahtikammariin.²² Tämä viittaa siihen, että myös fyysistä painostusta saatettiin käyttää.²³ Oikeuden yhtenä taktiikkana oli vedota Jumalan vihaan ja saada syytetty pelkäämään sielunsa pelastumisen puolesta. 1600-luvulla tehtiin jopa niin, että hovioikeus antoi vahvasti epäillyissä tapauksissa päätöksen teloituksen toteuttamisesta. Syytetyn ollessa pää pölkyllä häneltä kysyttiin "viimeistä tunnustusta." Jos syytetty myönsi, teloitus tapahtui saman tien. Määrätietoinen kieltäminen taas johti yleensä vapauttamiseen. Menetelmä tuli vähitellen yleiseen tietoon, ja siitä luovuttiin 1700-luvulle tultaessa.²⁴ Toisinaan murtui ilmiantaja, joka otti takaisin todistuksensa: *Armoa, olen tyhjiä puhunut!*²⁵

Ohjenuorana käytetyt tuomarinohjeet sanoivat, ettei yhden puheella voinut tuomita – tällöin voitiin joutua toteamaan, että "*Jumala yksin tietää*" ja vuoteen 1695 saakka epäilty voitiin määrätä kahdentoista miehen puhdistusvalalle. Käytännössä vaadittiin siis tunnustus, ja tapausten huippukaudella näihin itsetunnustuksiinkin alettiin suhtautua epäillen.²⁶

Suomalaiset 1600-luvun tapaukset heijastavat kaksijakoista suhtautumista syytöksiin ja huhuihin. Suhtautuminen saattoi olla epäilevää, ja

22. Syytettyjen vetoaminen eri muodoissa ilmestyvän paholaisen houkutuksiin oli melko yleistä ruotsalaisissa oikeudenkäynneissä (ks. Liliequist 1992, s. 130–133), ja mm. Rantasalmella Pietari Nuutinpoika kertoi "mustan käärmeen" houkutelleen häntä tekoon (Rantasalmi 28–29.11, 2.12. 1664. Va oo 4). Kyseessä saattoi olla tietoinen yritys keventää syyllisyyden taakkaa, mutta kertomuksia voi tulkita myös psykologisesti: ks. Kustaa H.J. Vilkunon artikkeli tässä teoksessa.

23. Ranta 24.9.1634. VA jj2, 315–315v.

24. Liliequist 1992, s. 96–97.

25. Rantasalmi 28–29.11, 2.12.1664. VA oo 4.

26. Liliequist 1992, s. 110.

mahdollisuus rikoksesta haluttiin työntää pois: perättömäksi katsotun huhun levittäjät tuomittiin jyrkästi. Edes nimismiehen auktoriteetti ei riittänyt, kun Hauholla nimismies Willam Laurinpoika kertoi nähneensä renki Simo Matinpojan epäilyttävissä puuhissa seisomassa reessä hevosen takana. Ilmianto arvioitiin perättömäksi, ja nimismies tuomittiin laittomasta vangitsemisesta.²⁷ Rantasalmella nimismies oli ensin pitänyt yksityiskohtaista ilmiantoa "joutavina puheina" ja pyytänyt todistajaa olemaan hiljaa.²⁸ Mahdollinen tuomio tai vain näkyvä kärjäkäsitely veti helposti leimaavan häpeän koko suvun, kylän tai pitäjän päälle.²⁹

Toisaalta vakavasti otettavat syytteet oli tutkittava tarkasti. 1600-luvulla ajatus vakavan rankaisemattoman rikoksen herättämästä Jumalan vihasta koko yhteisön päälle oli selvästikin juurtunut.³⁰ Teon nähneille todistajille tämä aiheutti henkistä tuskaa. Edessä saattoi olla lumipallon tavoin etenevä prosessi, jossa hänen uskottavuutensa asetettaisiin moneen kertaan vaakalaudalle. Toisessa vaakakupissa painoi Jumalan viha.

1600-luvun lopun suomalaisessa yhteiskunnassa oli tiettyä herkkyyttä antaa ihmisiä ilmi sodomiasta. Säämingissä ratsumies Antti Matinpojan lehmä oli palannut pihaan paikallisen postitalonpojan pojan Antti Paavonpojan vyö mukanaan roikkumassa. Poika kertoi olleensa viemässä postia, kun lehmät olivat käyttäytyneet levottomasti aivan kuin karhu olisi ollut lähistöllä. Hän oli sitonut yhden lehmistä puuhun ja noussut tähytämään mäennyppylälle, jolloin lehmä oli karannut. Selitys ei vakuuttanut lautakuntaa, vaikka kukaan ei ollut nähnyt itse epäiltyä tekoa. Karhuvaarasta ei kukaan tietänyt, pojan toimintaa lehmän sitomiseksi tämän vuoksi pidettiin selvästi omituisena ja taustalta kaivettiin vielä yksi kiusallinen seikka. Pojan setä Tuomas oli ollut vakavasti epäiltynä vastaavasta rikoksesta toistakymmentä vuotta aiemmin. Tuomas oli vapautettu ja ilmiantajaa sako-

27. Hauho, Tuulos, Lammi 4–6.7. 1664. Va ee3, 436–437v.

28. Ks. edellä viite 24.

29. Kollektiivisesta kunniaista, ks. Renvall 1949, s. 61–63; Söderberg 1990, s. 245–249.

30. Renvall 1949, s. 116–117.

tettu, mutta leima oli jäänyt. Epäily oli lautakunnan mukaan pestävä pois puhdistusvalalla, ja tapaus alistettiin tavan mukaan hovioikeuteen.³¹

Elämiinsekaantumissyytteiden taustalla oli samoja piirteitä kuin noituus- ja taikuusjutuissakin. Kulkupuheet lähtivät liikkeelle, ja syytetyt tai huhujen kohteeksi joutuneet vetosivatkin usein riitoihin ja vanhoihin kaunoihin.³² Syytetyn ei kannattanut jäädä passiivisesti odottamaan: *En ikinä minä ota työkseni vaikka kohta henki otettaisiin*, julisti vanha ratsu- mies Lauri Ollinpoika Rantasalmen käräjillä vuonna 1675. Niinpä myös lautamies Juho Karvaisella oli ollut pitkä ja katkera riita suvun rusthollista veljenpoikiensa kanssa. Hänen mukaansa jutun hävinneet veljekset halusivat kostaa ja olivat suorastaan lahjoneet todistamassa olleen tytön ja tämän isän. Johanna Matintytär oli kertomansa mukaan ilmaissut asian ensimmäisenä sisarelleen, joka oli naimisissa toisen veljeksensä kanssa. Tämä epäilyttävä seikka myös ratkaisi, ettei lautakunta voinut sillä kertaa tuomita, vaikka se piti tekoa ”hyvin todennäköisenä.” Syytetyn isä kaipaili mahdollisesti ikivanhoja oikeuskäsityksiä kuvaavasti ”Jumalan merkkiä”, joka ratkaisisi umpikujan ja todistaisi hänen poikansa syyttömyyden.

Suuri osa tapauksista kaatuikin alkuunsa tai päättyi syyttäjän tai huhujen levittäjän sakkoihin. Vahvajärveläistä Juho Tervosta vastaan suunnattu huhu leimattiin ”löysäksi kadepuheeksi”, jonka takana oli särkeisyrjäläisen Juho Toivosen epäily Tervosen suhteesta hänen vaimoonsa ja lisäksi saamattomat maksut Tervosen isän kanssa tehdyistä lehmäkaupoista.³³ Rajapogosta Salmassa vedottiin etniseen jännitteeseen, kun renki Niilo Naukkarinen joutui ilmiannon kohteeksi. Niilo selitti olleensa lehmän takana tarpeillaan, kun paikalle tulleet ortodoksinaiset olivat nähneet hänen sitovan housujaan. Ilmiantaja tuomittiin sakkojen lisäksi ikivanhaan, symboliseen ns. peilirangaistukseen, jossa hän joutui lyömään itseään suulle ja poistumaan käräjätuvasta takaperin. Lautakunnan ”suomalaiset” jäsenet

31. Sääminki 14–15.11.1673. Va oo 5, 19v–20.

32. Riidoista suomalaisten noituus- ja taikuussyytteiden taustalla, ks. Nenonen 1992, s. 231–247, 281–285.

33. Kitee ja Tohmajärvi 30.1–2.1.1682. VA gg 2, 254v–255.

selittivät, että ortodoksit valehtelevat heiltä tilaisuuden tullen "hengen, kunnian ja omaisuuden."³⁴ Erityisesti ilmiantajan maineella oli merkitystä. Torppari Matti Kietäväinen oli taustaltaan Savosta karannut nihti, joten hänen luotettavuutensa oli lautakunnan silmissä vähäinen. Syytöksellä erään rengin sekaantumisesta Suorlahden pappilan tammaan ei ollut edistymisen mahdollisuuksia: osapuolten välillä oli myös kaskiriita.³⁵ Hammaslahdella huhua levittänyt Tahvo Putkosen vaimo taas oli "vanha akka" ja naapureidensa keskuuteen epäsovia kylvävä "ilkeä naikkonen."³⁶ Tiuralassa Lauri Sikiö suostui antamaan huhua levittäneelle "pienisieluiseksi" todetulle Matille anteeksi, eikä myöskään kunnianloukkausjuttua nostettu.³⁷ Huhu saattoi lähteä liikkeelle lausahduksen merkityksen muuttumisestakin. *Oletkos tullut tänne ukko karjaa pilaamaan*, olivat paimenessa olleet lapset tokaisseet sen kummempia kunnioittamatta 90-vuotiaana vanhuksena mainitulle Niilo Martinpojalle.³⁸ Karjahaan välikohtaus riitti huhun syntymiseen. Lammilla taas Tommolan Pertti Martinpoika oli riidellyt vaimonsa kanssa, joka oli nimittänyt miestään "hevosennajaksi." Tämä oli tullut Reko Nuutinpojan korviin, joka todettiin huhun pääasialliseksi levittäjäksi ja tuomittiin 40 markan sakkoon.³⁹

Sodomiaprosessit ovat antaneet aiheita epäillä, että tekoon syyllistyivät lähinnä jo muutenkin ulkopuoliset, marginalisoituneet tai mielenvikaiset henkilöt, joista yhteisön oli helppo päästä eroon lopullisesti sodomiasyytteellä⁴⁰: huomiota toki kiinnittää, että jo em. varhaisissa keskiaikaisissa

34. Salmi ja Suistamo 20–23.10.1686. VA gg 5, 135v–136.

35. Kitee ja Tohmajärvi 9–12.2.1683. VA gg 3, 26–28.

36. Kitee ja Tohmajärvi 16–22.3.1688. VA gg 7, 114v–115v.

37. Tiurula ja Räisälä 14–19.9.1691. VA gg 10, 157v.

38. Uusikylä 26–28.2.1667. Va ee 8, 578.

39. Lammi 26–27.10.1671. Va ee 11, 198–199.

40. Wegert 1994, s. 202–206; esim. 1900-luvulla tyypilliseen eläimiinsekaantumisesta syytettyyn on liitetty tavallisesti myös muita psyykkisiä ongelmia, ks. Träskman 1990, s. 260.

tapauksissa syytettynä ovat "suomalainen" Tukholmassa ja Greger Rysze (=venäläinen) Hämeessä. Oikeudelle oli 1600-luvulla tärkeää tietää syytetyn ja myös ilmiantajan yleisistä elintavoista, ja tällä oli myös epäilemättä merkitystä. Kerran saadusta leimasta oli paha päästä irti. Jonas Liliequist on kuitenkin osoittanut, ettei sodomiasta syytetty Ruotsissa 1600–1700-luvulla pelkästään tai edes pääosin marginalisoituneita tai selvästi mielenvikaisia henkilöitä.⁴¹ Sama näyttäisi pätevän myös tässä käsiteltyihin 1600-luvun tapauksiin, vaikka juttujen vähäisen määrän vuoksi pidemmälle menevien johtopäätösten tekemiseen ei ole mahdollisuuksia.

Kivennavan tapaus edustaa sinänsä asetelmaltaan yhtä tyypillisimmistä tilanteista; nuori tyttö tai piika näkee hieman vanhemman pojan tai rengin itse teossa ("in ipso actu"). Samoin Pielisjärvellä piika yhdytti talossa tilapäisesti töissä olleen Mikko-nimisen miehen lehmän päältä. Talonväki oli nautiskellut illalla paloviinaa ja oli juuri saunomassa, kun väitetty teko oli tapahtunut. Isäntä kovisteli aamulla Mikkoa, mitä tämä oli navetassa puuhannut. *En tiedä poloinen poika*, oli Mikko vastannut ja luvannut maksaa lehmän. Myöhemmin syytetty oli onnistunut pakenemaan häntä kuljettaneelta profossilta.⁴² Tyypillinen paljastumisen tapakaan ei ollut sattumaa, vaan liittyi osaltaan sukupuolten työnjakoon. Navetta ja lehmät olivat naisten aluetta, jonne miehet harvemmin poikkesivat.⁴³

41. Liliequist 1992, s. 55–56.

42. Pielisjärvi ja Liperi VA gg 10, 87–87v, 240v–243; gg 11, 10–10v.

43. Liliequist 1992, s. 162; ks. myös Träskman 1990, s. 261, samasta asetelmasta hovioikeuden 1920-luvulla käsittelemässä tapauksessa.

LÄHTEET

Renovoidut tuomiokirjat: sarjat VA ee, gg, jj, oo. Kansallisarkisto, Helsinki.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

AALTO 1996: Aalto, Seppo, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijana. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700. Helsinki.

ALMQUIST 1926: Almquist, Jan-Eric, Tidelagsbrottet. Uppsala universitets årsskrift 1926.

BFH 1: Hausen, Reinhold, Bidrag till Finlands historia I. Helsingfors 1881.

KOSKELAINEN 1996: Koskelainen, Liisa, Vangit, vankilat ja rikollisuus 1700-luvulla. Teoksessa Forrström, Sari (toim.), Laittomuuden laitatiellä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin. Studia Historica Helsingensis. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996.

KRML: Kristofferin maanlaki 1442. Suom. Martti Ulkuniemi. Vaasa 1978. Lain vanhin, 1500-luvulta peräisin oleva Herra Martin suomennus on luettavissa myös sähköisessä muodossa osoitteessa <http://www.utu.fi/agricola/hist/kkktk/lait/kris/>

LAAKSONEN & TIMONEN 1997: Laaksonen, Pekka & Timonen, Senni, Sodomia ja suomalainen kansankulttuuri. Kymmenen lähtökohtaa. *Elektrologisti* 1/1997. [Http://www.joensuu.fi/~loristi/1_97/lati197.html](http://www.joensuu.fi/~loristi/1_97/lati197.html)

LAPPALAINEN 1971: Lappalainen, Pekka, Säamingin historia I:2. Pieksämäki.

LEHTINEN 1963: Lehtinen, Erkki, Lapuan historia I. Vaasa.

LENMAN & PARKER 1980: Lenman, Bruce & Parker, Geoffrey, *The State, the Community and Criminal Law in Early Modern Europe*. Teoksessa Gatrell, V.A.C, Lenman, Bruce, Parker, Geoffrey (eds.), *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe since 1500*.

LETTO-VANAMO 1995: Letto-Vanamo, Pia, Käräjyhteisön oikeus. Oikeudenkäyttö Ruotsi-Suomessa ennen valtiollisen riidanratkaisun vakiintumista. Helsinki.

LILIEQUIST 1991: Liliequist, Jonas, Hovrätternas brottmålsresolutioner som historisk källmaterial. Rapport till XXI Nordiska historikermötet, Umeå. Painamaton esitelmä.

LILIEQUIST 1992: Liliequist, Jonas, Brott, synd och straff. Tidlagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet. Umeå.

NENONEN 1992: Nenonen, Marko, Noituus, taikuus ja noitavainot. Alasatakunnan, Pohjois-Pohjanmaan ja Viipurin Karjalan maaseudulla 1620–1700. *Historiallisia tutkimuksia* 165. Helsinki.

PIRINEN 1982: Pirinen, Kauko, Rajamaakunta asutusliikkeen aikakautena 1534–1617. *Savon historia* II:1. Pieksämäki.

RENVALL 1949: Renvall, Pentti, 1500-luvun ihminen oikeuskäsitelystensä valossa. Turku.

Stb 1: Stockholms stads tänkeböcker 1474–1483. Utg. E. Hildebrand. Stockholm 1917.

SÖDERBERG 1990: Söderberg, Johan, En fråga om sivilisering. Brottmål och tvister i svenska häradsrätten 1540–1660. Historisk tidskrift 1990:2.

TRÄSKMAN 1990: Träskman, P.O, Om "menniskior som af sathan och sin onda begiärelser låter förföra sigh." HTF 1990: 2.

WEGERT 1994: Wegert, Karl, Popular Culture, Crime, and Social Control in 18th-Century Württemberg. Stuttgart.